

FÁBIÁN ÁGOSTONNÉ (MÁRI NÉNI) ÓVODÁSOKNAK MONDOTT MESÉI:

Fábiánné mesekincsének egy része ún. gyermekmese, melyet a mesemondók éppúgy, mint a kisgyermeket nevelő szülők, nagyszülők óvodás korú 3—6 éves gyermekek mulattatására, tanítására való mesének tart, más részét a felnőttek vagy nagyobb gyerekek számára való mesének ő alakította át, tette az óvodások számára élvezhetővé. Mivel mindennap elmond 2—3 mesét, elég sokra van szüksége, hogy ne kerüljön túl sűrűn ugyanarra a mesére a sor. A kis hallgatóság igénye kettős: egyrészt ugyanazokat a meséket kívánják hallani, másrészt újakat kérnek, így Fábiánnának a tudat előterében levő ún. aktív meseanyaga is állandó változáson megy keresztül. 1978—79-ben az alábbiak voltak a mesemondó és a kis hallgatók által legjobban kedvelt mesék. Ezeket nemcsak az egyszerű, mulatságos cselekmény, hanem a kicsik számára kialakított hangvétel, hanghordozás is megkülönbözteti a felnőtteknek mondott meséktől. Hogy ezt be tudjuk mutatni, ezeket a meséket az óvodában vettük fel a napi szokott mesemondás közben. A mesék címe az óvodásoktól való.

157. *A róka és a farkas*. Vö. a 6. sz. mesével „Vert viszi veretlent...” A mese menete azonos az I. kötetben közölt mese cselekményével, a gyermekek számára elmondott változatban azonban az állathangutánzó szavak, kifejezések nagyobb hangsúlyt s egy kis dallamot is kapnak. Egyes részekhez, ahol ennek szükségét érzi, kis magyarázatokat is fűz: megtudjuk, hogy a róka a kamarájában miért kaparta a likat, s azt is, hogy a hallal teli hordót szállító ember miért dobta fel a döglöttnek hitt rókát a szekereére. Ahol mód van rá, a gyerekeket is bevonja: megkérdezi tőlük, hogy a róka ugye nem volt megdögölve, mire a kis hallgatók kórusban válaszolnak. Elmaradt viszont a róka bukovinai széke ly öltözete, s a farkas se a Szucsáva jegére csinál magának léket, hogy halat fogjon.

158. *A gömböc*. Vö. a 49. sz. mesével. A gyermekeknek szóló változatban a szegény embernek nem felnőtt leányai, hanem kis leányocskái vannak: Márika, Annacska, Rózsika — a nevek tehát nem állandóak —, akiket az óvodások magukhoz hasonlóknak érezhetnek. A gömböc mondókája versben van: Hókusz, pókusz, haraplak, Hám, tégedet békaplak, ezt a gyerekek minden alkalommal kórusban együtt mondják a mesemondóval. Van ezen kívül a gömböcnek egy — halmozómese-szerű mondókája, ami a felnőttváltozatból hiányzik, s ami az óvodások számára nyilván fokozza a mese hatását. Ez a mondóka azután a mese végén cselekvés formájában visszafelé legombolyodik, akárcsak „A kóró és a kismadár” meséjében, csak nem olyan gyorsan, hisz az több időbe telik, amíg mindenki elésorakozik a telhetetlen gömböc bendőjéből. Jancsika nem az óvodások egyike, hanem a nekik elmondott mesék kedvelt „pozitív” hőse.

159. *A hójag*. Vö. a 31. sz. mesével: „A három jóbarát”. A hólyag, a szalmaszál s a tüzes üszök az óvodásoknak elmondott változatban úgy viselkednek, mint a gyerekek: a hólyag s a szalmaszál „összefogták a kezikét”, s úgy mendegéltek az úton, a parázs pedig mikor nem tud átmenni a vízen, elkezd sírni, hogy „vigyeték átál”. Sajnálták is a gyerekek, mikor nekik is végük lett, s a rövid mesének is.

160. *A tojás*. Vö. a 68. sz. mesével. A gyermekek hangosan számolják, hogy hány állat és tárgy mendegél együtt, közben a mesemondó itt-ott azt is ellenőrzi, hogy a gyermekek emlékeznek-e rá, milyen fontos jelenet következik. Persze, hogy emlékeznek, hisz nem olyan régen hallották a mesét. Hangsúlyt kap az ál-

latok hangja is, ezúttal a gyermekek nem mondják együtt a mesemondóval, mert a cselekmény szempontjából nincs jelentősége. A kis hallgatók jót mulatnak a bátor tolvaj pórl járásán.

161. *A szegén ember állatai.* Vö. a 35. sz. mesével. Ebben a mesében is a kedves, mulatságos cselekményen túl hasznos ismereteket is közöl a mesemondó. Megtudják pl. a gyerekek, hogy akkor van ősz, mikor hull a fák levele, azt is, hogy a tehén, a ló és a disznó mivel él, hogy hívják a kicsinyüket, hogyan beszélnek, a farkas azért nem tudja megenni a disznót és a malacait, mert aznap nem mosakodott, fontos, hogy étkezés előtt kezet mossunk stb. Ezek az ismeretek természetesen csak mellékesen kerülnek említésre, nem részei a cselekménynek, de a gyermekek megjegyzik, mert sokszor hallották a mesét.

162. *A szegén ember kilenc tyúkjá.* Vö. 59. sz. mesével. Az óvodásoknak elmondott változatot Fábiánné sokkal lassabban mondja, hogy jól megértsék. Az első két mondat szóról szóra azonos az I. kötetben közölt szövegével, ezt félhangosan a gyerekek is vele mondják. A gyerekeknek elmondott változatban a nyulacskák makogását, a medve brummogását is halljuk, a mesemondó a medvét mélyebben, a szegény embert természetes, emberi hangon beszélteti. Mikor elkezd dallamosan túlkölni, a gyermekek is halkabban vele túlkölnek, mikor a szegény ember kutya (gyermekei) ugatnak, az óvodások is segítenek nekik, hogy a medve, illetve a róka jobban hallja. Látszik, ahogyan a kis hallgatók gondolatban kísérik a mesemondó szavait, s alig várják, hogy nekik is szerepük legyen a mesében.

163. *A medve és a macska.* Ez a mese valószínűleg szintén olvasmányeredetű. Típuszáma AaTh 15, változatai nem túl gyakoriak a magyarban (4 vált.), valamennyi rókáról és farkasról szól. A mese utolsó epizódja is hiányzik, amelyben a tolvaj zsírt (vaját) ken a megkárosított szőrére (szájára), s ezzel azt a látszatot kelti, hogy ő a tolvaj. A gyerekek jót nevetnek a medve csodálkozásán, hisz ők tudják, hogy a macska lopta el a mézet s a zsírt. A mese egész Európában ismert.

164. *Az arangyszörű báránka.* A mese felnőtteknek való párját az I. kötetben közöltük (2. sz. mese). Ebben a furulya dallamára, nótájára hívjuk fel a figyelmet, melyet, ha az egyik oldalról fújnak meg, szomorúan, ha a másik oldalról, akkor vidáman szól. Egy-egy, a gyerekek által is ismert szomorú dal vagy vidám nóta dallamát énekli ilyenkor a mesemondó, s a bátrabb gyerekek is vele fújják. Fábiánné művészetéhez hozzá tartozik, hogy a hallgatóságot is aktivizálja, bevonja a mesébe. Ezért is szeretik annyira Fábiánné mesemondását a gyerekek, mert beleszólhatnak a mesébe, nem kell némán ott ülniök, mint a televízió képernyője, vagy a mozi vetítövászna előtt. Jól tudják ezt a gyerekeknek bábszínházat játszó óvónők vagy hivatásos bábosok, valóságos párbeszédeket rögtönöznek a hallgatóság egy-egy szívvel-lélekkel figyelő, élénkebb tagjával. Ha kis gyerekeknek mesélünk, föltétlenül ezt a változatot olvassuk fel, vagy mondjuk el Fábiánné után szabadon.

165. *Abélész-kóbélész.* Mint az 127. „Ördög Jánoska” című mese jegyzeteiben elmondtuk, ezt a mesét Fábiánné maga készítette az említett meséből az óvodások számára. Figyeljük meg, mennyivel egyszerűbben, közérthetőbben, kedvesebben beszél a kicsikhez, mint a felnőttekhez. Az állatokat, fiatal szereplőket kicsinyíti, s ezáltal közelebb hozza a kis hallgatókhoz. Őzikeről, malackákról, báránkákról, királykisasszonkáról, leánkákról beszél, ezáltal az óvodások a maguk világához közel állónak érzik a mese világát, s magukhoz hasonlónak az

ember- és állatalakokat. Nagy hatásuk van a tréfás szókapcsolatoknak is, mint amilyen a miséző pap latin szavait utánzó ábelesz-kóbelesz, a gyerekek erről nevezték el a mesét.

166. *Tizenkettőt egy csapásra.* Ezt a mesét is átalakította Fábiánné az óvodásoknak. Felnőtteknek való változatát ott találjuk az I. kötetben (17. sz.), Györfi Rudolf is elmondta (23. sz. meséje). Ez a mese is lerövidült, az összetevő epizódok, jelenetek is egyszerűbbek lettek, egyik-másik meg is változott — talán mert a korábban elmondott formára nem is emlékezett, talán, hogy a gyerekek jobban értsék. Akármilyen legyen az ok, a tény annyi, hogy ennek a mesemondó nem tulajdonít különösebb jelentőséget: számtalan ilyen szegényember — ostobaördög párbaj él az emlékezetében, azt veszi elő, amelyik éppen eszébe jut. (Ezúttal az összetétel MNK 1640^{xx}+x+AaTh 1084+AaTh 1049+AaTh 1115+AaTh 1149). Jellemző a mesemondóra, hogy míg a felnőtteknek szóló változatban cigányról volt szó, a gyerekeknek szegény emberről beszél. Nyilvánvalóan nem akarja a cigányokat nevetségessé tenni, nem akarja, hogy ha történetesen összetalálkoznak velük az utcán, kinevessék, kicsúfolják őket.

167. *A két tündér.* Öreganyjától vagy Kalári néni nevű nagynénjétől hallotta, de a Krisztus-mondát átalakította, hogy a gyermekeknek el tudja mondani, mert nem szereti, ha Krisztuson és Szent Péteren nevetnek, meg aztán vannak manapság olyanok is a szülők közül — mint ezt már korábban is említettem —, akik az ilyen történeteket nem kedvelik, ezen pedig jól lehet nevetni. A gyerekek számára a végső momentumot átalakította: az irigy gazdagasszony egész nap csak prüsszög, eredetileg vizek. Így mondja el a mesét más alkalommal ő maga felnőtteknek is, s így mondta el a másik Kakasdon élő andrásfalvi székel mesemondó, Kovács Ráfi Péter is, s így hangzik ez mind a 8 ismert magyar változatban — köztük a Gáspár S. Antaléban is (Néprajzi Múzeum Adattára EA P 72/1963. Kézirat. 75—76. 39. „A szegény és a gazdag asszony jutalma” gy. Bosnyák Sándor). A típus (MNK 750B III^x) változatai egész Európában ismertek.

168. *Mezőszárnyasi.* Vö. a 73. mesével. A gyerekek lélegzet- és köhögésvisszafojtva figyelték a mesét, pedig már nem először hallották, csak a kard suhogását utánozták halkán a kisfiúk, mikor Mezőszárnyasi levágta a három sárkány fejét. Ebben a mesében a mesemondás lassú tempójától a testvéreknek adott gyors utasításokig, s természetesen a szokásos gyorsaságú beszédig minden megfigyelhető. A beszéd tempójának, gyorsaságának ez a sokszori megváltozása nagyon színessé teszi az előadást. A végén a gyerekek kórusban megköszönik a mesét.

MÁTYÁS RÓZSIKA MESÉI:

Fábián Ágostonné nemcsak jó mesemondó, hanem jó pedagógus is. Mátyás Rózsikát, ezt a helyes, okos, bátor kislányt jól megtanította mesét mondani. Televízióból, színpadról sokan ismerik őt, s mikor Sebestyén Ádám kérte, neki is ügyesen elmondta a meséit. Ehhez természetesen azt is tudnunk kell, hogy a gyűjtő mindig kedvesen elbeszélget a gyerekekkel, ha belép az óvodába, mindjárt körülveszik, bizalmuk van hozzá, nem félt tehát Rózsika a mikrofontól sem. Azok számára, akiket érdekel, hogy a 6 éves kislányt Fábiánné hogyan tanította meg a mesemondásra, 9 meséjét közöljük. A meséket felnőtteknek vagy gyer-

mekeknek elmondott formájukban természetesen megtaláljuk Fábiánné meséi között.

1. *Jancsika kutya akar lenni.* Vö. 125. sz. mesével. A két mese cselekménye nyilvánvalóan azonos, a kislányé azonban ha lehet, még rövidebb, egyszerűbb, hiányzik belőle a feszültség, ami azáltal támad, hogy a szülők ebédelnek, s a kislány az árnyékban lesi, hogy neki csak a csont marad. Rózsika meséjében Jancsika már akkor megbánja a „kutyaságát”, mikor az édesapja kijelenti, hogy neki csak a csont jár. Fábiánné megtanította Rózsikát bizonyos mesemondói fogásokra is: azzal, hogy azt mondja, Jancsika akkora volt, mint ő amekkorára, segíti a hallgatóságot — ez esetben Sebestyén Ádámot — a szavakkal elmondott esemény képszerű látására. A mese befejezése: „Itt a vége, fuss el véle. Úgy láttam, mint most, tiszta igaz volt.” kedves szavajárása Fábiánnénak. Voltaképpen éppen az elmondottak meg-nem-történt voltát hangsúlyozza, s különösen egy kislány szájából mosolyt fakaszt.

2. *A tűz.* Vö. a 40. sz. mesével: „A szegén ember és a tűz”. A szegény ember meggazdagítása és az irigy gazdag megbüntetése tulajdonképpen nem kisgyerekeknek való mesetéma. Rózsika nem is éli bele magát annyira, mint Jancsika meséjébe. Ha szabad tanácsot adni Fábiánnénak, akkor azt javasolnám, hogy ezt a mesét ne óvodásoknak, inkább iskolásoknak vagy felnőtteknek mesélje.

3. *A tojás.* Vö. a 107. sz. mesével: „A csürketojás”. Ezt a tréfás, képtelen hazugságmesét Rózsika nagyon jól elképzelte, hogy hogyan is történhetett, s jól elképzelteti a hallgatókkal is. Ennek a mesének valóban a helyén van a befejezése és fokozza az elmondottak komikumát: „Úgy láttam, mint most. Tiszta igaz volt.”

4. *A bunda.* Vö. 109. „A csuda bunda.” Ezt a mesét azért tanította meg Fábiánné Rózsikának, hogy ne vessen egy kicsit. Ez a mese is jól mutatja, hogy a kislány, mint a mesemondók általában, képekben gondolkodik. Az a kép például nagyon tetszett neki, hogy a szülők úgy nevelték az asszonyt, mint az ablakban a virágot, vagy ahogy a lusta asszony kiugrik az ágyból, s az ura parancsára ingre, pendelyre magára veszi az ócska, foltos bundát. Rózsika Fábiánné meséit 2—3 perces terjedelemben mondja el ügyesen, kerek formában, jól megfogalmazott mondatokban. Abban már nem vagyok egészen biztos, hogy ebben a mesében is, akárcsak „A tűz” címűben, az erkölcsi mondanivalót megérti-e?

5. *Ábélész-kóbélész.* Vö. a 165. sz. mesével és a függelékben közölt változat. Mátyás Rózsika legügyesebben elmondott meséje. 6—8 percig is eltart, ami egy ekkora kislánytól komoly teljesítmény, s bizonyos értelemben teljesebb, mint az óvodában elmondott változat, mert ebből nem maradt ki a búzatábla-csősz epizód. Ebből a meséből látszik legjobban, hogy Rózsika nemcsak ügyes, okos, bátor kislány, hanem határozott tehetsége is van a mesemondáshoz, nem véletlenül esett rá Fábiánnénak a választása. Nagyon ügyesen mondja el például, ahogy az ördög parancsolgat a gyerekeknek, s különösen ahogy a gyerekek kápolnává és pappá, majd búzavetéssé és csősszé változva elámítják az ördög inasát. Azt, hogy az inással szemben Jancsika hülyének tette magát, nagyon jól érti a kislány, de érzékelteti is a hallgatókkal.

6. *A kolbász.* Vö. 46. sz. mese: „A három kívánság”. Ezt a tréfás legenda-mesét is nagyon ügyesen mondja el Rózsika. Jól megértette, s a hallgatókkal is megérteti, hogy a három kívánság kárba ment, a szegény ember és a felesége ottmaradtak a szál kolbásszal. Jellemző, hogy a mese címe is ez: „A kolbász”.

7. *A bakkecske*. Vö. 15. sz. mese: „A félig nyúzott bakkecske”. Ez az ügyesen elmondott mese is jól mutatja a kis mesemondó „teherbíró képességét”: az első mesei hármasszerkezet, mint a számára kevésbé érdekes, kimarad, itt láthatólag a kecske mekegése keltette fel inkább az érdeklődését: „Nem ettem, nem ittam”. A mese gyermekmesésített változatában úgy látszik, a kecske nem a róka, hanem a nyuszika házába bújik be, s az ijedt nyuszika sem a félelmetes farkassal, hanem a békés Bodri kutyával, azután meg a medvével találkozik, jogos tehát a kérdés: „Hova futsz, jóbarát?” A mese végén a kecske nem pusztul el, csupán a Bodri kutya beleharap a lábába, s a medve úgy felrúgja, hogy egy nagy kecskebukát vet, azután elszalad. Tehát a hazudozásáért megbűnhődik, de nem hal meg. Rózsika meséje nyomán jól el tudjuk képzelni, hogy alakította át Fábiánné a félig nyúzott bakkecske meséjét az óvodások számára.

8. *A kutágas*. Vö. 128. sz. mese: „A kevés kutágas”. Ez a mese is azt mutatja, hogy Rózsika nem akármilyen mesemondó, jó az emlékezőtehetsége is, s jól pereg a nyelvecskéje is. Ebben a halmozómesében az ismétlődő, gyarapodó részeket úgy elmondja, hogy egy felnőttnek is becsületére válna. Szeretnénk remélni, hogy a talpraesett kis mesemondó ezt a mesterséget az iskolában se hagyja abba, sok örömet szerez vele a tanító néninek, de a kis pajtásoknak is.

9. *A három pösze*. Vö. a 42. sz. mesével: „A három együgyű lén”. Fábiánné ezt a mesét is egyszerűbb formájában tanította meg a kislánynak, s ő ebből pontosan meg is értette, ami a legfontosabb: a helyes, szép, magyar beszéd. Aki selypen beszél, azt nem csúfolni kell, hanem meg kell tanítani szépen, tisztán beszélni, mert ha úgy nő fel, akkor a legények rácsukják az ajtót, megszurkúl a haja, s ottmarad — tökmagnak. Fábiánné eredeti meséjét a függelékben közöljük.

FÁBIÁN ÁGOSTON MESÉI:

1. *A két testvér és a sárkány anyja*. Fábián Ágoston voltaképpen inkább mesét értő, mesét szerető, meséket tudó hallgató, aki meséit emlékezete szerint Zaicz Jánostól hallotta. A régi hagyományörző székely faluban az ilyen emberek voltak a híres mesemondók leghívebb hallgatói, emlékeztették őket, ha valamit elfelejtettek, kihagytak, megváltoztattak. Felesége is vele beszéli meg meséit, ha szereplésre készül. Ez a szép tündérmese, hősmese is inkább vázlat, amely alkalmas arra, hogy egy nagy hatással előadó férfi mesemondó ezzel hallgató-ságát elkápráztassa. Emlékeztet Andrásfalvi György híres meséjére „Az ikerveszsző”-re (Kakasdi népmesék II. 114—141. 64. sz.), amely a következő összetétel: AaTh 303/AaTh 556F^x+AaTh 300). A mesetípusnak ezt a redakcióját a Magyar Népmesekatalógus MNK 303 I^x számmal jelöli, s 15 változatát tartja számon, köztük az Andrásfalvién kívül még egy bukovinai székely változatot Déváról a Kolumbán Samu feljegyzésében (Berze Nagy János 1960. 16—24. „Az aranyhajú kisfiúk”), „A boszorkány lovainak megőrzése” típusnak (AaTh 556F^x) 36 változatát ismerjük különböző összetételekben.

2. *A szegén ember*. „A halálkoma” meséjének (AaTh 332) Fábiánné is elmondta egy változatát, jóval terjedelmesebben, részletesebben (50. sz. mese), de a Fábián Ágoston változatának is megvan a maga érdekessége: a motívum, hogy a szegény embernek nem szabad a halált köszöntenie, eddig egyik változatban sem fordult elő. Dokumentálja ez a változat azt is, hogy Fábiánné és édesapja

a halálkoma meséjét nemcsak Benedek Elek kötetében olvasta, hanem a szájhagyományból is kellett hogy ismerje.

3. *A kéggyó kiráífi.* Ámor és Psyché híres meséjét, melynek a magyarban legtöbb változata a kígyókirályfiról szól (AaTh 425A), Fábián Ágoston vagy pedig az, akitől a mesét hallotta, Rózsa és Ibolya meséjével (AaTh 313A) kapcsolta össze. (Vö. Fábiánné 92. sz. meséjével.) A mese a bukovinai székely szóbeliségből származik, mint ezt Palkóné meséje is bizonyítja (*Kakasdi népmesék* I. 137—154. 15. „Kéggyókirályfi”).

4. *Az arangy halacska.* Hamupipőke meséjének (AaTh 510A) egy szokatlan változata. Nem lehetetlen, hogy felesége valamelyik olvasmányát próbálta felidézni Fábián Ágoston, amelyet az valamikor az óvodában is mesélt. Erre vall a Jancsika nevű kis hal szerepeltetése is a mesében. A típusnak 35 változatát tartjuk számon a magyarban, ezek egy része a közismert Grimm-mese származéka, mesénk azonban nem az, s közel eső változatát sem ismerjük.

GYÖRFI RUDOLF MESÉI:

1. *A nagy rabló.* Gy. i. 1972. A jeles mesemondó egy igaz történetet, s annak keretében egy álmot mesél el. Kiváló mesemondó képességei már ezen az első történeten is megmutatkoznak: kerek elbeszélést formál, feszültséget tud teremteni, nemcsak elmondani, hanem sejtetni is tudja az eseményeket: hogy ő most álmot lát, hogy a házigazda és a rabló egy és ugyanaz a személy. Külön érdemes figyelnünk szép székely nyelvezetére.

2. *János.* Gy. i. 1972. Tréfás mese, több, az ostoba emberről szóló epizódból, típusból összetoldva: AaTh 1313 (AaTh 1876)+AaTh 1696+AaTh 1681+AaTh 1387+AaTh 1218. Valamennyi résztípusnak számos változatát ismerjük, hasonló összetétellel azonban nem találkoztunk. Valószínűleg alkalmi összeállítás, a mesemondó meg akarta nevetetni a gyűjtőt.

3. *A szégén asszon és a farkas.* Gy. i. 1972. Tréfás állatmese: AaTh 1149+AaTh 1+AaTh 41 igaz történetként befejezve. Ezek a mesék mind sokkal esetlegesebbnek tűnnek, mint leánya, Fábiánné meséi. Talán ez azzal magyarázható, hogy Györfi Rudolf élete végén már nem nagyon mesélt, az elmondott meséket emlékezetből és nem az élő mesemondói gyakorlatból mondta el. Meséi így is elevenek, élvezetesek, érdekes képeket villantanak fel pl. ahogy a róka ül a farkas hátán, vagy ahogy a farkas lenyelte az öregasszonyt, csak a menyecske kontya látszott ki, és végül ahogyan a farkasbőrből készült kozsókban az öregasszony még nyárban is ült a padocskán. A mesét érdemes összevetnünk Fábiánné „A szégén asszon gyermekei” c. meséjével (28. sz.), mely ennek a mesének a származéka, a mese második, nagyobbik fele azonban hiányzik Fábiánné repertoárjából.

4. *A számár, a daráló és a dinya.* Gy. i. 1973. „Terülj asztalkám” meséjének (AaTh 563) szokatlan, hazugságmese formájában előadott változata. Györfi Rudolf nagy fantáziájú, alkotó típusú mesemondó volt, aki egyéni mesévé formálta még az olvasmányait is. Ez a mese sem szerepel Fábiánné mesekincsében. Ennek kettős az oka: a gyűjtő kiválasztása, de a személy is: felnőtt férfi hallgatójának az idős férfi mesemondó nem mondhat el gyermekeknek való meséket.

5. *Mátyás kiráj és a szégén favágó.* Gy. i. 1973. A bukovinai székelyek sajátos Mátyás-mese kincséről már szó volt Fábiánné Mátyás meséivel kapcsolat-

ban. Mesénket érdemes összevetnünk Fábiánné azonos című meséjével (134. sz.), melyet édesapjától tanult, s amelyet nem szokott mesélni, jöllehet a mese megérdemli a megőrzést is, s a továbbmesélést is. Györfi Rudolf változata anekdótászerűbb.

6. *Koroj*. Gy. i. 1973. Rablótörténet. A mesemotívum, mely szerint a menekülő szénával, teknőssel, itt ganéval megrakott szekéren a széna, egy teknő, gané alatt menekül meg üldözőitől, a paraszti életből vett tipikus élethelyzet.

7. *A róka még a medve*. Állatmese: AaTh 1+AaTh 2+AaTh 5. A mese változatai a magyarban többnyire a rókáról és a farkasról szólnak, a medve farkának odaszakadása (AaTh 2) és a gyökér megfogása (AaTh 5) mindössze egyetlen moldvai csángó változathoz ismert (Hegedüs Lajos 1952. 71—72. „A róka és a medve”). A két egymástól független, azonos összetételű változat az összetétel stabilitására, állandóságára utal.

8. *Hollós Mátyás*. Már Fábiánné meséivel kapcsolatban is többször esett szó arról, hogy Györfi Rudolf olvasni szerető ember volt. Nemcsak a tulajdonában levő Benedek Elek-kötetet (*Magyar mese- és mondavilág* III/2.) olvasgatta és mesélte szívesen, hanem más olvasmányai is kellett hogy legyenek. Nem tudjuk, hol, odahaza Andrásfalván, vagy ideát Kakasdon került a kezébe Szentimrei Jenő *Verses magyar krónikája*. (Cluj-Kolozsvár, 1927). Ebben a Mátyás királyról és a kolozsvári bíróról szóló híres mese (35—41. „Mátyás király és a kolozsvári bíró”), melyet korábban az említett Benedek Elek-gyűjtemény V/2. kötetéből is ismerhetett (167—170.), annyira megnyerte a tetszését, hogy úgyszólván kívülről megtanulta. A verset a függelékben eredeti formájában teljes terjedelmében közöljük annak a bemutatására, hogy mit változtatott rajta akaratosan vagy szándékosan Györfi Rudolf. A mesét, mely Heltai Gáspár *Magyar krónikája* nyomán terjedt el az irodalomban és a szóbeliségben egyaránt, a *Magyar Népmesekatalógus* ideiglenesen az MNK 921 IV* számon tartja nyilván 12, a szóbeliségből feljegyzett változatával. Ezek egyikét Gáspár Simon Antal mondta el Bácskai Bosnyák Sándornak (EAP 72/1963. 98—99. 57. sz.).

9. *Léánlopás*. Valóban megtörtént esemény nyomán keletkezett rátótiáda, melyet a végén a műfaj jellegzetes vonásának megfelelően szólásmondás fog össze („Eljártak, mint a hadikfalviak Andrásfalvára léánt lopni.”). A történet alkalmas arra, hogy vándortémává váljon.

10. *Mátyás kiráj*. Gy. i. 1973. A két ismert Kinizsi-monda egy történetbe foglalva, verses befejezéssel. Györfi Rudolf, úgy látszik, amellet, hogy jó mesemondó volt, akinek különös érzéke volt az erkölcsi tanulság iránt is, szerette a verseket, s talán azok mintájára, amelyeket megkedvelt, maga is megpróbált hasonlókat csinálni. A mese forrása szintén az említett *Verses magyar krónika* (Szentimrei Jenő 1927. 34—35. „Kinizsi Pál története”; szövegét ld. a függelékben).

11. *A három furfangos testvér*. Gy. i. 1973. Igaz történet mesei elemekkel a három furfangos szekely legényről. Láthatólag mind a mesemondó, mind a gyűjtő szeretik a tréfás történeteket, amelyek a régi Andrásfalvára emlékeztetik őket.

12. *A virtuskodó legények*. Gy. i. 1972. Szintén megtörtént esetből alakult rátótiáda, falucsúfoló a szokásos szólásmondással a végén. Változatát nem ismerjük.

13. *Égy régi mese*. Gy. i. 1972. Tréfás hazugságmese-versezet: (AaTh 1935), a XVII. sz. óta ismert mendikás (kéregető) ének, lakodalmi gjajd. A Magyar Népmesekatalógus ideiglenesen az MNK 921 IV* számon tartja nyilván 12, a szóbeliségből feljegyzett változatával. Ezek egyikét Gáspár Simon Antal mondta el Bácskai Bosnyák Sándornak (EAP 72/1963. 98—99. 57. sz.).

mesekatalógus 27 változatát ismeri. Andrásfalván is valószínűleg tréfás lakodalmi pohárköszöntő lehetett.

14. *Eldorádó*. Gy. i. 1972. Ismeri Györfi Rudolf a másik ugyancsak ponyván is terjesztett, s ugyancsak lakodalomba illő, tréfás versezetet is a csodás gazdagság országaról (AaTh 1930). Ennek a típusnak 12, jórészt verses változatát ismeri a Magyar Népmesekatalógus. Nagyrésztük a magyar nyelvterület keleti feléből való, 3 közülük a Székelyföldről. A két oráció motívumai sokszor keverednek is egymással.

15. *Gyermekkori rosszaságom*. Tréfás hazugságmese, melyben valóban megtörtént elemek keverednek mesei motívumokkal: AaTh 1882A^x... AaTh 1877^x + AaTh 1875. A mesét Fábiánné is elmondta (58. sz. „Amikor én gyermek voltam”). Ha a két mesét egymással összehasonlítjuk, látjuk, hogy az ilyenfajta mesékben az epizódok egymásutánja mennyire esetleges: úgyszólván a pillanat diktálja, hogy a mesemondó milyen apró, tréfás eseményeket fűz össze. A lényeg csupán az, hogy a kezdő és a befejező epizód azonos vagy legalábbis hasonló legyen. A Györfi Rudolf változatából úgy tűnik, hogy nem ismerte Benedek Elek idetartozó meséjét (MMMV II/1. 77—84.), a magáét a bukovinai, andrásfalvi szóbeliségből merítette.

16. *A szegény ember és a jegyző*. Gy. i. 1972. Két mesetípusból összekombinált tréfás mese, valószínűleg nem a Györfi Rudolf alkotása, így hallhatta már ő is. Hasonló összetételű Nagy Olga Széken gyűjtött változata is (1976. 363—368. 64. sz. „A szegény ember meg a faisten”), ebből is nyilvánvaló a kombináció: AaTh 1380 (AaTh 1537) logikus és hagyományos volta. A hűtlen asszony meséjének 8, a többször megölt holttest meséjének 14 változatát tartjuk számon. Mindkét mese Európa-szerte ismert.

17. *Bátyám lakodalma*. Gy. i. 1972. Egyike nálunk a legkedveltebb hazugságmeséknek (AaTh 1862), melyet Györfi Rudolf Benedek Eleknél is olvasott (MMMV II/2. L81—185. 29. sz. „A bátyám lakodalma”), s meg is toldott a maga meseismeretéből vett epizódokkal. Meg kell jegyeznünk, hogy Benedek Elek ugyancsak egy, a Székelyföldön gyűjtött mesét dolgozott fel (Kriza, Vadrózsák. 10. sz. mese: „Az apám lakodalma”). A Magyar Népmesekatalógus a mesének kerek 50 változatát tartja számon, a nemzetközi katalógus csak magyar változatokról tud, ismerünk azonban román változatokat is. A mesét a román kutatók is, akárcsak a magyar kutatók egy része hősmese-paródiának tartják.

18. *A sündisznyó*. Gy. i. 1974. A magyarban viszonylag ritkán előforduló tündérmese, Fábiánné is elmondta volt (29. sz. „A szördisznyócska és a fekete kakas”). Érdekes a két mesét összevetnünk. Kétségtelenül a Györfi Rudolfé a forrás, s ő is mondta el hibátlan formában a mesét: előbb találkozik a boltossal a szördisznyócska, s utóbb a királlyal. Ezt a hibát Fábiánné a mese második felében ki is javítja. Fábiánné előadása viszont nemcsak kedvesebb, hanem több is benne a székely tájszó, tájnyelvi fordulat. Úgy tűnik, mintha Fábiánné szándékosan törekedne is arra — s ezt csak helyeselhetjük —, hogy „székelyesen” beszéljen. Miután úgy érzi, különösen mikor a szép bukovinai székely ruháját magára öltve idegenben mesél, hogy ő a maga népét képviseli, ehhez nem elegendő csupán a ruha, szükséges a jellegzetes beszéd is. A mese mind kisebb, mind nagyobbacska gyermekek számára élvezetes, tanulságos lehet, javasoljuk azonban a Györfi Rudolf által alkalmazott formát. Így beszéli el a mesét Benedek Elek is, mindkettőjük valószínű forrása (MMMV III/2. 209—215. „A sündisznyó”).

19. *Muszáj*. Gy. i. 1974. A tréfás legendamesét Fábiánné is elmondta (51. sz. mese, „A három arkangyal”). Ismét egy mese a *Magyar mese- és mondavilág* sokat idézett kötetéből (MMMV III/2. 13–14. „A három arkangyal”), Györfi Rudolf azonban a román angyalt sokkal találóbban jellemzi, mint a forrása, Fábiánné viszont a nevét változtatta meg. A tanulságot, hogy a muszáj a legnagyobb úr a világon, mindketten átvették, mert igazságáról a tapasztalatból meggyőződtek.

20. *A szegén és a gazdag testvér*. Gy. i. 1974. Vö. Fábiánné 117. sz. meséjével: („Kis Miska és nagy Miska”, és Györfi Ferenc 3. sz. meséjével: „Kis Kolos még nagy Kolos”). A tréfás mese (AaTh 1535) Györfi Rudolf előadásában csupán három epizódból áll: a szegény testvér lovának agyonütése, a jósló lóbor és a szegény testvér helyet cserél a zsákban a csordapásztorral. Ez bizonyos mértékig megmagyarázza azt a jelenséget, hogy az első két epizód önálló típusként gyakran felbukkan a magyar mesekincsben. A mese jelen formájában is ke-
rek egész, magán viseli Györfi Rudolf mesealkotó, -alakító készségének a nyomait. Talán leánya kedvéért hagyta ki a csöppet se gyermekeknek való jeleneteket, hogy az ebben a formában el tudja mondani a kisebbeknek is.

21. *A foltozó varga*. Gy. i. 1974. Egyike legnépszerűbb tréfás meséinknek (AaTh 1641). 26 változatát tartjuk számon az egész magyar nyelvterületről, György Lajos felsorolja irodalmi párhuzamait is (*A magyar anekdota története*... 166–167. 144. „Mindentudó doktor”), Györfi Rudolf változata minden valószínűség szerint a szóbeliségből származik, az utolsó epizód — a vargának olyat kell hazudni, amit a király nem hisz el — a magyar változatokból hiányzik, s a hazugság e formájának se ismerjük mását. A mesét Fábiánné nem mondta el Sebestyén Ádámnak.

22. *A vándor obsitos*. Gy. i. 1971. Vö. Fábiánné 41. sz. meséjével: „Bocskor-bén kiráji”. A különbségek jellegzetesek: a két mese azonos, de a keretek mások. Györfi Rudolfnál a háziak radinába készülnek, ezért főzik a ludat, Fábiánnénál a fukar, idős házaspár magának főzi éjszaka a ludat, hogy az éhes katonáknak ne kelljen adni belőle. Györfi Rudolf még meg is toldja a mesét egy anekdotával, hogy az obsitos katonák azok bizony ilyenek, azok ellen a civil lakosság tehetetlen, Fábiánné a katonák cselekedetével a háziak fukarságát bünteti meg, így gyermekhallgatói jobban megértik a mesét.

23. *A cigán, az óriás és az ördög*. A tréfás ostoba ördög — itt óriás — mesét Fábiánné is elmondta egyszer Sebestyén Ádámnak (27. sz. „Tizenkettőt egy csapásra”), egyszer az óvodásoknak (160. sz. „Tizenkettőt egy csapásra”), a mese második felét pedig 102. „A szegén juhász legén” címmel Sebestyén Ádámnak. Györfi Rudolf meséjének összetétele: MNK 1640**+AaTh 1084+AaTh 1049+xx+AaTh 1060+AaTh 1036+AaTh 1149. Györfi Rudolf, úgy tűnik, két hasonló mesét toldott össze, s így valahogy egyik sem teljes. Fábiánné mintha jobban emlékezett volna édesapja meséjére, meséire, mint ő maga a gyűjtés alkalmával. A „tizenkettőt, illetve kilencet egy csapásra” mesekezdő epizód többféleképpen folytatható és fejezhető be, ezt már Fábiánnénál is tapasztaltuk, aki ezzel kapcsolatban két egymástól több epizódban eltérő mesét mondott el. Édesapja hangszalagra vett változata kevésbé kerek, alkalmi formációnak tűnik.

24. *A medve és a farkas*. Az ember a legerősebb, erősebb a farkasnál és a medvénél is, tanítja ez a mese. A költői állatmesének (AaTh 157) mindössze 8 változatát tartjuk számon az egész magyar nyelvterületről, ennek ellenére elmondhatjuk túlzás nélkül, hogy általánosan ismert. Mégis Györfi Rudolf válto-

zata kereksege és jól elmondott volta miatt megőrzésre és továbbmesélésre érdemes nagybacska gyermekeknek, annál is inkább mivel leánya, Fábiánné nem mondta el.

25. *Az öregék megfiatalítása.* Gy. i. 1974. Ezt az anekdotát is igen jól mondta el Györfi Rudolf, úgy éppen, mintha a szomszédos Bonyhádon történt volna meg. A Magyar Népmesekatalógus sajnos nem tartja nyilván, pedig nem tartozik az ismeretlenek közé, ezért típuszámát és a szóbeliségből feljegyzett változatainak számát sem ismerjük egyelőre. György Lajos közöl világjáró anekdotái között (1938. 249—252. 142. „Csodálatos gyógyítás”) egy hasonló anekdotát, s az ennek jegyzetében megemlített Kónyi János-féle változat éppenséggel közel áll mesénkhez. Itt és a *Magyar anekdota története* c. munkájában felsorolja a magyar és a nemzetközi változatokat is. Sajnos, az egyetlen szóbeliségből idézett nagyszalontai szöveg távol áll Györfi Rudolf meséjétől.

GYÖRFI RUDOLFNÉ MESÉI:

1. *Az özvegyembër s a komaasszon.* Hasonlót hallottam Büszke Kocsis Miklós kiváló marosmagyarói mesemondótól. Bár Györfi Rudolfné nem tartozik a számon tartott jeles bukovinai székely mesemondók közé, ha a sor úgy hozza, egy-egy jó történetet, mint amilyen mesénk is, ő is jóízűen el tud mondani.

2. *A három árva s a rossz szellem.* Nem kevésbé érdekes ez a történet sem: voltaképpen a három árva balladája hiedelemmeze formájában elmondva. Hasonló elemeket találunk a „Lábát mosó halál” (AaTh 336) típusú mesében is.

GYÖRFI FERENC MESÉI:

(Hidas, 1973.)

1. *Korojról.* Koroj, mint Györfi Ferenc is mondja Rózsa Sándor-féle betyár volt, aki a gazdagokat megrabolta, s a szegényeket megsegítette. A szegénység ezért nem volt hálátlan, mint ezt Györfi Rudolf 6. „Koroj” című betyártörténetéből tudjuk, ha a sor úgy hozta, ők is megmentették a Koroj életét.

2. *Ahol ő, ott én és.* Félisz kutya történetét (MNK 871A*) Györfi Ferenc terjedelmes, bonyolult, romantikus történet keretében mondta el. Valószínű forrása neki is Györfi Rudolf, aki viszont a birtokában levő Benedek Elek-kötetben olvasta (MMMV III/2. 206—208. „Félisz”). Ha a mesét összehasonlítjuk Fábiánné ugyaninnen származó változatával (123. „A király kutyája”) érdekesen kiviláglanak a két mesemondó közötti alkatbeli különbségek.

3. *Kis Kolos még nagy Kolos.* Ezt a tréfás mesét (AaTh 1535) elmondta Fábiánné is (117. sz. meséje „Kis Miska és nagy Miska”), s elmondta Györfi Rudolf is (20. sz. meséje „A szegén és a gazdag testvér”). Sajátos módon egyik változat sem teljes, különböző okokból mindenikből kimaradt egy-egy epizód: Györfi Ferenc meséjéből a befejező epizód, a zsákban való helycsere hiányzik, nyilván úgy véli, hogy elegendő büntetés az, ha nagy Kolos éveket tölt a börtönben felesége meggyikolása miatt. E mese mögött is irodalmi forrás áll, ez azonban nem befolyásolta kétségtelen népszerűségét.

4. *A fekete kakas.* A mesemondó ebben a mesében egy igaz történetet, hiedelemmondát tödött össze egy tréfás mesével [(AaTh 1313) (AaTh 1876)], utóbbit

vö. Györfi Rudolf 2. „János” c. meséjével. A hiedelemmondának nem ismerjük változatát, de a tréfás mesekombináció gyakori a magyarban. Egy változatát elmondta Gáspár Simon Antal is Bácskai Básnayák Sándornak (Néprajzi Múzeum Adattára EA P 72/1963. 112—113. 74. sz. „A pulykák és a patkányméreg”).

5. *A húszárcsók*. Igaz történet, élményelbeszélés, amely egy kutya nevének az eredetét magyarázza.

6. *A bábakői boszorkán*. Valószínűleg olvasmányeredetű romantikus történet.

7. *Hammas Jutka*. Tündérmese: AaTh 500. Györfi Ferenc ezt a bukovinai székelyeknél egyébként népszerű mesét Benedek Elek nyomán mondta el (MMMV I/1. 202—206. „Hammas Jutka”), aki viszont ugyancsak egy székely mesét, Kriza János meséinek egyikét (Vadrózsák 4.) dolgozta át. A típusnak 9 magyar változatát ismerjük, a mese egész Európában ismert. Közel áll hozzá Fábiánné meséje: 26. „A három öregasszon”, az ő meséje azonban minden valószínűség szerint a szóbeliségből származik.

8. *A gonosz mostoha*. Györfi Ferenc a békakirályfi meséjének (AaTh 440) egy sajátos, egyszerű változatát mondta el, mely csak távolról kapcsolódik a Fábiánné által elmondott „szabályos” változathoz: 39. „Béka királyfi”. A magyarban ennek a mesének mindössze 14 változatát ismerjük, ezek között is sok a könyvmeseszármazék. Típusváltozatai többször megjelentek ponyván.

9. *Sëmmi sincs jobb a sónál*. Novellamese: AaTh 923. Vö. Fábiánné 71. „A só” c. meséjével. Érdekes összevetnünk a két meseváltozatot egymással: Fábiánné valószínűleg a Grimm-gyűjteményből, Györfi Ferencé a szóbeliségből származik, de ismerhették mindketten a Benedek Elek által feldolgozott szöveget is (MMMV II/1. 237—240. 30. „A só”). Ez a mese is jó példa arra, mennyire nehezen határolhatók el napjainkban s különösen a székely mesemondók esetében egy mesének az írásbeliségből és a szóbeliségből származott változatai egymástól. Nem válik a szöveg javára a mesemondó okoskodó, tudálékos előadó stílusa.